

ПСИХОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ І МІЖГРУПОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПОЛІТИКИ

Васютинський В. О., м. Київ

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО ІСТОРИЧНІ ПРОВИНИ УКРАЇНЦІВ

Дослідження полягає в з'ясуванні того, як українські студенти визначають ставлення українців до своїх історичних провин перед іншими народами, та у визначенні семантичних параметрів і структури відповідних уявлень. Було опитано 78 студентів із трьох регіонів України. Вони розробляли психологічну типологію ставлення жителів України до визнання історичних провин українців перед іншими народами. Отримані відповіді опрацьовано за допомогою контент-аналізу, факторного та кластерного аналізу. У розгляді студентами таких ставлень найчіткіше проявилися два семантичні вектори – констатація та інтерпретація. Констатація зосереджується навколо питань про наявність провин, конечність їхнього визнання або заперечення, потребу об'єктивності та емоційної безсторонності даваних оцінок. Перехідною ланкою між констатувальним та інтерпретаційним векторами стало знання або незнання історії. В інтерпретаційному контексті основну роль відіграють: оцінка історичних обставин, політичні орієнтації та соціально-демографічні характеристики громадян, психологічні та ідеологічні пояснення причин визнання або невизнання історичних провин, власна оцінна активність інтерпретаторів. Регіональні відмінності проявилися в тому, що центральноукраїнські студенти більшої ваги надають знанню історії; для західноукраїнських студентів важливішими є аргументи на виправдання винуватців-співвітчизників; східноукраїнські студенти виразніше орієнтуються на власну оцінну активність індивідів. Виявлено психологічні відмінності в оцінці провин перед поляками і євреями: визнання або заперечення провин перед поляками постає як реакція на політичну актуалізацію відповідних питань, натомість ставлення до євреїв більшою мірою пов'язане із загальною світоглядною позицією громадян.

Ключові слова: семантична структура уявлень, оцінка історичних провин, констатувальні пояснення, інтерпретаційні пояснення, психологічні чинники визнання або невизнання провин.

Постановка проблеми. Процеси відновлення й утвердження політичної суб'єктності української нації, що відбуваються протягом трьох

останніх десятиріч, актуалізують питання історичної відповідальності українців за події, які мали місце в минулому, насамперед у відносинах із сусідніми народами. Плекання історичної тягlosti повинно не лише спиратися на гордість за героїзм і досягнення предків, а й зважати на скоєні ними помилки, переступи та злочини. Неусвідомлені і невизнані масштабні негативні вчинки не минають безслідно, а породжують тяжкі психологічні наслідки, які гальмують позитивний розвиток етнонаціональної свідомості.

Особливо важливим для сучасної України є національне самовизначення молоді, зміст і напрями якого зумовлюватимуть майбутній розвиток суспільства. Залучаючись до його розбудови, молоді люди мають знати етнічні, історичні, світоглядні джерела відповідних процесів, а зокрема і їхні складні й проблемні аспекти.

Як показують сучасні соціально-психологічні дослідження, українська молодь має доволі невиразні уявлення про негідні вчинки представників українського етносу/нації в минулому. Це може мати принаймні дві причини. По-перше, швидке зростання української національної свідомості, якому найбільше підлягає молодь, передбачає стійку орієнтацію на позитивні сторони історичного буття українців. По-друге, негативна інформація про український етнос/націю надходить здебільшого з боку недругів українства, через що її сприймають як неправдиву або упереджену, а відтак не варту уваги й довіри.

Отже, можемо говорити про наявність певної суперечності між двома актуальними потребами української молоді – утвердженням її національної самосвідомості і здобуттям об'єктивних знань про історію свого народу. За головний результат розв'язання цієї суперечності належить уважати здатність асертивно сприймати різноманітну, у т. ч. й негативну інформацію про минуле та адекватно узгоджувати її з позитивним напрямом національного самоусвідомлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні М. Воля та його колег підкреслено важливу роль самокатегоризації членів групи, яка несе відповідальність за завдані іншій групі кривди, у виникненні та прийнятті почуття колективної провини, з одного боку, або перенесенні її на членів інших соціальних груп (Wohl, Branscombe, & Klar, 2006). В іншому експерименті цього самого колективу авторів виявлено вплив згадування історичної віктимізації на емоційні реакції на нинішнього супротивника. Представники різних етнічних груп, яким нагадували про завдані їм у минулому кривди, відчували меншу колективну провину за теперішні агресивні дії своїх одноплемінників, ніж ті, яким не нагадували про колишню віктимізацію їхньої групи (Wohl, & Branscombe, 2008). Ці дослідження показали значущий вплив оцінок колишніх драстичних подій на ставлення до теперішніх конфліктних ситуацій та визначення винуватців.

Натомість у праці Н. Соляк та співавторів зазначено, що в контексті етнічних і расових конфліктів дослідження переважно зосереджувалися на вивченні емоційного досвіду, але замало уваги приділялося поточному вираженню почуттів. На прикладі ізраїльсько-палестинських відносин та міжрасових проблем у США автори доводять, що інформація про розчарування членів аут-групи посилює почуття колективної провини і спонукає виступати проти групових дій, спрямованих на шкоду цій групі. Щоправда, це мало місце серед тих, хто й раніше вважав відносини між групами за несправедливі (Solak, Tagar, Cohen-Chen, Saguy, & Halperin, 2017). Очевидно, більш ґрунтовне розв'язання проблеми співвідношення оцінок колишніх подій і нинішніх процесів залишається на порядку денному.

Є дані про те, що оцінка конфліктного минулого і проблемного теперішнього може мати різне психологічне підґрунтя. Вивчаючи колективну провинину та сором як чинники відшкодування історичних переступів, Р. Бравн та ін. зазначають, що принциповим є питання про форму переживання групової винуватості – сорому або провини. Аналізуючи наслідки подій у Боснії вони виявили, що ключовою передумовою почуття колективної провини є визнання відповідальності за неправомірні дії своєї групи, тоді як оцінка того, якою мірою злочини загрожують іміджу групи в очах інших людей, стимулює радше колективний сором. Водночас автори дослідження застерігають, що стимулювання колективної провини не може правити за універсальну панацею для виправлення міжгрупових нерівностей. По-перше, воно може негативно впливати на міжгрупові контакти, підвищуючи міжгрупову тривожність. По-друге, занадто часті нагадування про це можуть перетворити соціально прогресивну емоцію колективної провини на більш інтроспективну та потенційно шкідливу емоцію колективного сорому (Brown, Gonzalez, Zagefka, Manzi, & Cehajic, 2008).

Група дослідників проблем порозуміння між потерпілими-виживаннями і винуватцями масового геноциду в Руанді вивчала психологічні наслідки участі одних і других у спеціально організованих традиційних громадських судових процесах. Вони виявили, що такі наслідки, з одного боку, наблизили членів двох груп одних до одних, але з другого – справили протилежний вплив. Очікуючи на майбутнє судове засідання, потерпілі повідомляли про менше почуття помсти, вищий рівень прощення і готовність контактувати з аут-групами. Слухання справи в присутності всієї громади сприяло відновленню почуття контролю та зниженню особистої і колективної провини жертв. Водночас потерпілі пережили потужну реактивацію негативних емоцій і навіть загострення посттравматичних симптомів, ставали менш схильними прощати, сильніше схилилися до інгрупових, ніж міжгрупових контактів. Участь винуватців у процесі

підвищила почуття їхньої особистої провини, тоді як почуття колективної провини вже було в них досить високим під час очікування суду. Такі результати, на думку авторів, пояснює соціальний обмін емоціями: взаємна активація інтенсивних емоційних станів сприяла виникненню спільного емоційного стану. Відтак дослідники зробили висновок про відмінності між наслідками правосуддя на макро- і мікрорівні: на макрорівні йдеться про потреби суспільства загалом, що сприяє зміні категоризації груп із “вони” на “ми” шляхом створення більш загальної групи; натомість на мікрорівні – про потреби та особисті взаємини окремої жертви, де набагато важче досягти відчутних переваг (Kanyangara, Rimf, Paez, & Yzerbyt, 2014).

Узагальнення наведених даних дає підстави говорити про такі основні параметри оцінювання історичних провин своєї етнонаціональної групи: їх визнання або заперечення; зосередження на емоційному досвіді минулого або на теперішніх переживаннях і ставленнях; увага до широким соціальних або до міжособових та особистісних процесів.

Не розв’язані раніше частини загальної проблеми. Імовірно, описані закономірності мають вияв і на українському етнічному ґрунті, зокрема в тому, як українська молодь сприймає й оцінює історичні провини свого етносу/нації, якого значення надає їм у сьогоденському дискурсі національного життя, яким чином зараджує психологічним проблемам і комплексам, що сформувалися на їхній основі. Проте відповідні процеси не дістали належного вивчення.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в з’ясуванні особливостей того, як українські студенти окреслюють ставлення до історичних провин українців перед сусідніми народами та якою мірою оцінюють їхню важливість, у визначенні семантичних параметрів і структури відповідних уявлень.

Вклад основного матеріалу дослідження. Такі показники виявлено за результатами опитування 78 студентів у трьох містах з основних політико-ідеологічних регіонів України – Центру, Заходу і Сходу. Було опитано, відповідно, 30 студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 23 студенти Львівського національного університету імені Івана Франка та 25 студентів Запорізького національного університету. Особи жіночої статі становили 61,5%.

Опитування мало вигляд виконання письмового завдання під час контрольної роботи із соціальної психології. Потрібно було розробити й описати психологічну типологію ставлення жителів України до (на вибір студента): одруження принца Гаррі і Меган Маркл; підвищення комунальних тарифів; українізації шкільної освіти; отримання Українською церквою автокефалії; визнання історичних провин українців перед іншими народами (поляками, євреями тощо). Розглянуто роботи студентів, у

яких дано відповідь на останнє з перелічених питань. (Поляків і євреїв у цьому завданні було згадано, по-перше, для того, щоб чіткіше актуалізувати проблему в уявленнях студентів, а по друге, з огляду на те, що саме про провини українців перед цими двома народами говорили респонденти в попередніх опитуваннях на цю тему (Васютинський, 2018).

У результаті контент-аналізу отриманих відповідей виділено 52 семантичні одиниці, які відображають бачення студентами ставлень громадян до історичних провин українців. За частотою згадування утворився такий ряд (наведено одиниці, що мали місце в оцінках понад третину опитаних): виправдання історичними обставинами (60,3%), нейтрально-байдуже ставлення (53,9), потреба визнавати провини (51,3), психологічні пояснення того, чому не готові визнавати провини (51,3), потреба не визнавати провини (50), вплив правих політичних орієнтацій (48,7), психологічні пояснення того, чому готові визнавати провини (46,2), визнання провин українців перед поляками (46,2), згадування про провини поляків перед українцями (39,7), визнання провин українців перед євреями (38,5), важливість знання історії (37,2), значення міжпоколінних відмінностей (35,9%).

Потрібно підкреслити, що відповіді переважно стосувалися до проблемного спрямування оцінюваного явища, а не до його змісту як такого. Свідченням цього є значущі позитивні кореляції між констатаціями протилежного змісту: потребою визнавати провини і потребою не визнавати провини (0,56); психологічними поясненнями того, чому готові і чому не готові визнавати провини (0,49); знанням і незнанням історії (0,4); визнанням провин українців перед росіянами і росіян перед українцями (0,39); визнанням провин українців перед іншими народами та інших народів перед українцями (0,37); визнанням провин українців перед поляками і поляків перед українцями (0,35; в усіх цих випадках $p \leq 0,01$); визнанням провин українців перед євреями і євреїв перед українцями (0,27); ліберально-пацифістськими і правими політичними орієнтаціями (0,23); загальним визнанням і запереченням наявності провин (0,22; у трьох останніх випадках $p \leq 0,05$).

Описані характеристики можна умовно поділити на дві групи: констатувальні (згадування про конкретні історичні проблеми у відносинах з іншими етносами, кончність визнавати або не визнавати провини, наполягання на об'єктивності оцінок) та інтерпретаційні (пояснення історичними обставинами, впливом політичних орієнтацій, психологічними чинниками).

У просторі 43 ознак, які спостережено у відповідях не менш як 10% опитаних, було проведено конфірматорний факторний аналіз на основі коваріації. Виділилися шість факторів із загальною дисперсією 55,5%.

Зміст першого фактору (вклад у дисперсію 12,6%) відображає “констатацію провин” українців перед іншими народами, зокрема перед кримськими татарами, євреями і поляками, а також інших народів – перед українцями.

У другому факторі (10,4%) об’єдналися ознаки, які позначають “вплив соціально-демографічних рис” громадян – освіти, віку, регіону проживання, до яких додалася ще й невизначена позиція із цього питання. Можливо, річ у намаганні пояснити незрозумілий зміст позицій громадян через посилення на більш-менш очевидні характеристики.

Третій фактор (10%) стосується до “конечності визнавати або не визнавати” провини. Ідеться про саме визнання як проблему: протилежні за змістом ознаки – треба чи не треба визнавати – опинилися на одному полюсі. На другому полюсі тут – визнання провин українців перед поляками, що може правити за показник особливого емоційно-змістового навантаження стосунків із поляками в просторі відповідних оцінок.

У двополюсному четвертому факторі (8,3%) “психологічним поясненням” того, чому українці готові визнавати “свої” провини, протиставилися ознаки, яким важко дати спільне тлумачення: значення релігії, констатація провин українців перед євреями та вплив радянського минулого. Очевидно, може йтися про “пояснення непсихологічні, зовнішні”, а зокрема й про те, що провини перед євреями мають за собою не суб’єктивно-психологічні, а радше ментально-ідеологічні джерела.

П’ятий фактор (7,6%) містить ознаки “бажання об’єктивної оцінки”: тут поєдналися констатація взаємних (а не односторонніх) провин українців і поляків, психологічні пояснення того, чому українці готові або не готові визнавати провини, намагання давати об’єктивні оцінки.

У шостому факторі (6,6%) протиставилися, на одному полюсі, “історична обізнаність” – знання і незнання історії, а на другому – “власна оцінна активність” – заперечення провин та значення активності-пасивності залучених до питання суб’єктів.

Такі результати факторного аналізу дали змогу конкретизувати семантичний зміст бачення студентами проблеми історичних провин українців порівняно з вищенаведеним уможливленим його описом. Констатувальна сторона цього змісту проявилася цілком виразно: згадування про проблемні відносини українців із кримськими татарами, євреями, поляками; актуалізація питання про визнання або невизнання провин українців; пошук об’єктивних оцінок історичних подій.

Складнішою виявилася структура інтерпретаційної сторони. Насамперед потрібно звернути увагу на те, що найчастотніша характеристика “виправдання історичними обставинами” набирала відносно невелике факторне навантаження і в процесі зниження розмірності простору ознак випала з переліку індикаторів. (Це може бути свідченням, з одного боку, її

очевидності як аргументу, а з другого – логічної непереконливості). Місце цієї загальної характеристики зайняла низка “дрібніших” властивостей – соціально-демографічних ознак та зовнішніх щодо українців як етносу політико-ідеологічних впливів.

Подібним чином випав із переліку ознак і вплив правих та ліберально-пацифістських політичних орієнтацій самих українців. Натомість посилилася роль психологічних чинників: поряд із суто психологічними поясненнями визнання або невизнання провин та знанням чи незнанням історії актуалізувалося питання про власну активність/пасивність в оцінюванні проблеми. Постає цікавий парадокс: політичні орієнтації українців як гаданих суб’єктів історичних провин легше привертають увагу, але насправді психологічно вагомішими виявляються їхні суб’єктивні ставлення до визнання або невизнання таких провин.

Актуалізувалася також відмінність в оцінці провин перед поляками і євреями. На рівні простої констатації одні і другі ввійшли в спільний для них фактор, натомість психологічний зміст ставлення до переживання їх виявився неоднаковим. Визнання провин українців перед поляками протиставилося самій потребі визнавати або не визнавати історичні провини. Таке емоційно-змістове навантаження може бути відображенням актуалізованої в польському суспільстві проблеми конфліктних українсько-польських відносин у минулому, що не набуло достатнього усвідомлення в українському суспільстві. Натомість констатація провин українців перед євреями протистоїть психологічним поясненням історичних провин. Тому можна, мабуть, вести мову про захисне “виведення” провин перед євреями за межі суб’єктивно-психологічних оцінок і надання їм ментально-ідеологічного змісту, який легше визнати і виправдати.

Очевидними для українського суспільства є міжрегіональні відмінності, що в межах цього дослідження мали б проявитися в різниці між позиціями студентів із трьох міст. Різною мірою значущі відмінності між ними зафіксовано за 18 ознаками. У 12 випадках із 18 семантичні одиниці найчастіше траплялися у відповідях киян, по три показники переважали в оцінках львів’ян і запоріжців.

За допомогою факторного аналізу простір цих 18 ознак структуровано у вигляді п’яти факторів із загальною дисперсією 50,5%

Найвагоміше навантаження в межах першого фактору (вклад у дисперсію 14,7%) випало на знання історії (.74). Найбільше уваги цій характеристиці приділили київські респонденти (56,7%) порівняно із львівськими (26,1%; $p \leq 0,05$) та запорізькими (24%; $p \leq 0,01$). Можна припустити, що в цьому разі проявився такий собі “столичний” менталітет – готовність визначати цінності та претензія на приймання компетентних рішень від імені всього загалу.

Зміст другого фактору (10,2%) насамперед утілюється в думці про вплив радянських і німецько-фашистських провокацій на міжетнічні конфлікти в Україні (.67). Таку думку частіше обстоювали львівські студенти (26,1%), на відміну від київських (3,3%) і запорізьких (4%; в обох випадках $p \leq 0,01$). Зрозуміло, що проблема провин перед поляками є найбільш дражливою для західних українців, через що вони активно шукають виправдувальних пояснень у вигляді зовнішніх впливів, а не власних агресивних мотивацій своїх предків.

Про потребу визнати (.73) або не визнати (.82) провини йдеться в показниках третього фактору (9,8%). Тут найактивнішими були кияни (73,3 та 70%, відповідно), відносно менше – львів'яни (60,9 та 47,8%), а найменше турбувалися із цього приводу запоріжці (16 і 28%; $p \leq 0,01$). Очевидно, мешканці східних регіонів, що слабше ідентифікувалися з українським етносом загалом, мають менше психологічних підстав переїматися проблемами історичних провин українців.

На провідне місце в четвертому факторі (8,1%) вийшла думка львівських студентів про те, що треба взаємно вибачитися (.68): про це з-поміж них писали 34,8%, тоді як серед київських студентів – 20%, а серед запорізьких – жодний ($p \leq 0,01$). Слід гадати, що наполягання на взаємних провинах, а відтак і на взаємних вибаченнях допомагає послабити переживання провини за переступи в минулому.

Нарешті, у п'ятому факторі (7,7%) домінувала думка про власну оцінку активності громадян (.64). Найбільшого значення їй надали респонденти із Запоріжжя (32%), меншого – із Києва (16,7%), а найменшого – зі Львова (8,7%; $p \leq 0,05$). Маючи відносно менше підстав відображати колективні провини українців як свої власні, запоріжці частіше виносять їх на особистий розсуд громадян.

Для уточнення відмінностей між респондентами з різних регіонів було проведено кластерний аналіз за методом Варда. Виділилися чотири кластери. До першого кластера, який ми назвали “київський”, увійшли 19 респондентів, переважно з Києва (14 осіб). Симетрично аналогічне співвідношення склалося в межах четвертого, “запорізького”, кластера: тут серед 19 осіб виявилось 14 із Запоріжжя. Основні характеристики відповідей представників цих двох кластерів збіглися з особливостями оцінок, що їх давали, відповідно, київські і запорізькі студенти.

Більш мішаними виявилися другий і третій кластери (по 20 осіб), між якими розподілилася більшість львівських студентів, але за істотної частки киян і запорожців. До другого (“львівсько-київського”) кластера ввійшли дев'ять представників Львова, вісім – Києва і три – Запоріжжя; до третього (“львівського”) – дев'ять, шість і п'ять осіб, відповідно.

Можна гадати, що розбіжності між цими двома кластерами відображають бачення провин українців, які мало пов'язані з власне регіональ-

ними особливостями ставлення до історичних реалій. Порівняння значущих відмінностей змісту відповідей представників двох груп показало, що може йтися про дві основні позиції.

Перша позиція стосується до раціонального намагання підкреслити кінченість об'єктивно-неупереджених оцінок. Вона істотно переважає серед представників другого кластера порівняно з третім: потреба знати історію (55 і 20%, відповідно) та важливість нейтрального ставлення (80 і 35%; в обох випадках $p \leq 0,01$).

Друга позиція, навпаки, відображає емоційну заклопотаність через саму наявність історичних провин і потребу психологічно розв'язати цю проблему. Вона виразно домінує в оцінках осіб із третього кластера і найяскравіше проявляється у визнанні провин українців перед євреями: 85% проти 10% у респондентів із другого кластера ($p \leq 0,01$).

Висновки. В аналізі студентами історичних провин українців перед іншими народами найчіткіше проявляються два семантичні вектори – констатація та інтерпретація. Констатація насамперед зосереджується навколо питань про саму наявність таких провин, кінченість їх визнання або заперечення, потребу об'єктивності та емоційної незаангажованості даваних оцінок. За перехідну ланку між констатувальним та інтерпретаційним векторами можна вважати знання/незнання історії: знання сприяє об'єктивізації проблеми, натомість незнання посилює значення суб'єктивних тлумачень.

В інтерпретаційному контексті основну роль відіграють: оцінка історичних обставин, політичні орієнтації та соціально-демографічні характеристики громадян, психологічні та ідеологічні пояснення причин визнання/невизнання історичних провин, власна оцінка активності інтерпретаторів.

Регіональні відмінності проявилися почасти в оцінках студентів, а почасти – у їхніх власних позиціях щодо провин. Центральноукраїнські (київські) студенти відносно більшої ваги надають оцінкам, що спираються на знання історії. Для західноукраїнських (львівських) студентів важливішими видаються аргументи на виправдання винуватців-співвітчизників. Східноукраїнські (запорізькі) студенти виразніше орієнтуються на власну оцінку активності індивідів.

Розгляд провин перед поляками і євреями показав певні психологічні відмінності в оцінці ставлень до цих двох народів. Визнання або заперечення провин перед поляками постає радше як реакція на політичну актуалізацію відповідних питань. Натомість ставлення до євреїв більшою мірою прив'язане до загальної світоглядної позиції громадян.

Напрями подальших розвідок мають зосереджуватися навколо потреби і змоги сучасного українського суспільства аналізувати провини

минулого, спрямовувати зусилля на їх визнання, узгоджувати ці процеси із загальним дискурсом свого розвитку.

Список використаних джерел

- Васютинський, В. О. (2018). Українські провини і вибачення: простір конотацій. *Психологія та психосоціальні інтервенції*, 1, 25–30.
- Brown, R., González, R., Zagefka, H., Manzi, J., & Iehajij, S. (2008). Nuestra Culpa: Collective Guilt and Shame as Predictors of Reparation for Historical Wrongdoing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94 (1), 75–90.
- Kanyangara, P., Rimй, B., Paez, D., & Yzerbyt, V. (2014). Trust, Individual Guilt, Collective Guilt and Dispositions Toward Reconciliation Among Rwandan Survivors and Prisoners Before and After Their Participation in Postgenocide Gacaca Courts in Rwanda. *Journal of Social and Political Psychology*, 2 (1). Retrieved from <https://jspp.psychopen.eu/article/view/299>.
- Solak, N., Tagar, M. R., Cohen-Chen, S., Saguy, T., & Halperin, E. (2017). Disappointment expression evokes collective guilt and collective action in intergroup conflict: the moderating role of legitimacy perceptions. *Cognition and Emotion*, 31 (6), 1112–1126.
- Wohl, M. J. A., Branscombe, N. R., & Klar, Y. (2006). Collective guilt: Emotional reactions when one's group has done wrong or been wronged. *European Review of Social Psychology*, 17 (1), 1–37.
- Wohl, M. J. A., & Branscombe, N. R. (2008). Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94 (6), 988–1006.

References

- Vasiutynskiy, V. O. (2018). Ukrainski provyny i vybachennia: prostir konotatsii [Ukrainian guilts and regrets: a space of connotations]. *Psykhohihiia i psykhosotsialni interventsii* [Psychology and Psycho-social Interventions], 1, 25–30. (in Ukrainian)
- Brown, R., González, R., Zagefka, H., Manzi, J., & Iehajij, S. (2008). Nuestra Culpa: Collective Guilt and Shame as Predictors of Reparation for Historical Wrongdoing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94 (1), 75–90.
- Kanyangara, P., Rimй, B., Paez, D., & Yzerbyt, V. (2014). Trust, Individual Guilt, Collective Guilt and Dispositions Toward Reconciliation Among Rwandan Survivors and Prisoners Before and After Their Participation in Postgenocide Gacaca Courts in Rwanda. *Journal of Social and Political Psychology*, 2 (1). Retrieved from <https://jspp.psychopen.eu/article/view/299>.
- Solak, N., Tagar, M. R., Cohen-Chen, S., Saguy, T., & Halperin, E. (2017). Disappointment expression evokes collective guilt and collective action in intergroup conflict: the moderating role of legitimacy perceptions. *Cognition and Emotion*, 31 (6), 1112–1126.
- Wohl, M. J. A., Branscombe, N. R., & Klar, Y. (2006). Collective guilt: Emotional reactions when one's group has done wrong or been wronged. *European Review of Social Psychology*, 17 (1), 1–37.

Wohl, M. J. A., & Branscombe, N. R. (2008). Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94 (6), 988–1006.

Vadym O. Vasiutynskyi. Semantic structure of students' representations of the historical guilt of Ukrainians

The aim of the research is to find out how Ukrainian students define the attitudes of Ukrainians to their historical guilt towards other peoples, as well as to determine the semantic parameters and structure of their representations. 78 students from three regions of Ukraine were surveyed. They developed a psychological typology of the attitudes of Ukrainians to recognition of their historical guilt in relation to other peoples. The received data were processed by means of the content, factor, and cluster analyses. Stating and interpretational vectors were the two most clearly identified semantic vectors in the students' attitudes. The stating vector deals with the issues of the awareness of guilt, the necessity of its recognition or denial, the need for objectivity and emotional impartiality of the pronounced judgments. Knowledge and lack of knowledge of history turned out to be a transitional link between the stating and interpretational vectors. Evaluation of the historical circumstances, citizens' political orientations and socio-demographic characteristics, psychological and ideological interpretation of the reasons for recognition or non-recognition of the historical guilt, and individual evaluative activity of the interpreters played the leading role in the interpretational context. The regional differences manifested themselves in the fact that the Central Ukrainian students attached greater importance to the knowledge of history. For the West Ukrainian students it was more important to have arguments to justify their culprit compatriots. The East Ukrainian students were more clearly oriented at their individual evaluative activity. The study revealed psychological differences in the assessment of guilt towards Poles and Jews. Recognition or denial of the guilt towards Poles appears to be a reaction to the political actualization of the relevant issues, while the attitude towards Jews mainly refers to the general world outlook stand of the citizens.

Key words: semantic structure of representations, assessment of the historical guilt, stating explanations, interpretative explanations, psychological factors of recognition or non-recognition of guilt.